

HET LAUDERVELD.

Het Landschap Westerwolde is altijd een zeer afgelegen gebied geweest. Twee machtige stroomdalen van de Eems omsloten het en ook, toen deze later vol hoogveen groeiden, als Gronings-Drentse venen aan de Westzijde en Bourtan-ger-moeras in het Oosten, vormden deze een verkeersbelemmering voor de mens, zowel als voor menig dier en plant. Lange tijd heeft Westerwolde zijn afzondering bewaard en eerst in de laatste vijftig jaren nivelleert de cultuur ook hier alles. De grote veranderingen zijn echter van de laatste tijd, nu het Weenderveld, het Rhederveld en het Ellersinghuizerveld zijn ontgonnen en ook het Sellingerveld zijn einde als zodanig tegemoet gaat. Wat ons echter het meest bedroeft, is de ontginning van de kleine

Foto J. M. D.

Fig. 1. Zandweg naar het Lauderveld, door de tred der schapen, benevens weer en wind uitgesleten tot ver beneden de oerbank.

stukjes, van een hele of halve ha, toevluchtsoorden van vele bijzondere plant- en diersoorten. Zo is in het najaar 1937 in „Het Veensel” een stukje hei van nog geen ha groot ontgonnen, waarop naar globale berekening nog 1000 ex. *Platanthera bifolia* stonden (meer dan alle andere ex. in geheel Westerwolde), benevens

een prachtige groeiplaats van de Spaanse Ruiter (*Cirsium anglicum*), een steeds zeldzamer wordende karakterplant van onze atlantische streken.

Gelukkig kan men zijn hart nog ophalen in het Lauderveld, achter Ter Borg (Gr.) en Laude, nabij Sellingen. Hiervan wil ik U gaarne iets vertellen.

Wij volgen de provinciale weg over Vlagtwedde en Sellingen en slaan bij het gehucht Ter Borg de zandweg in. Spoedig bereiken we een kleine brug, die ons over de Ruiten A brengt. Voor ons hebben we een 12 m hoge es. De weg slingert er om heen en plotseling zijn we in een zeer natuurlijk landschap. De weg wordt tientallen meters breed en is geheel begroeid met grassen. Flinke bomen: berken, eiken, soms een lijsterbesboom, staan er lukraak door elkaar. Dan wordt de weg zandig en holt de hoge heikanten uit (fig. 1). Lange tijd werd de schaapskudde hier langs gevoerd. De honderden pootjes hebben met medewerking van wind en regen de verschillende zandlagen steeds dieper uitgesleten en zo een brede, grillig gevormde

heiweg gevormd. Nog steeds trekt daar de enigste kudde uit Westerwolde langs. Zij is het particulier eigendom van den herder, die er elk jaar een 40 lammeren „bij op trekt” (laat opgroeien) en er evenveel grote schapen van verkopen kan tegen f 10 à f 15 per stuk. Wij hebben nu een geschikte gelegenheid het bodemprofiel van deze heide eens nader te bekijken en we zien dadelijk, dat hier de grijze laag van loodzand niet aan de oppervlakte ligt, maar nog weer bedekt is door een veel dikkere geelgrauwe laag. Eeuwen lang is het uitlogingsproces hier al bezig geweest, terwijl het loodzand met een dun laagje heidehumus erop aan de oppervlakte lag. Door en onder de humuszandsteenbank (oerbank) zien we nog de met dunne heide-wortels gevulde graafgangen van de Driehoorn (*Ceratophyus typhaeus*), waarop Dr. W. Beyerinck in het Aprilnummer van dit blad wees. Als versteende buisjes hangen ze daar er onder uit, waar het gele zand er om heen weggewaaid is. Toen, in een latere tijd, is alles overstoven met nieuw geel zand, uit een stuifgat opgewaaid. Dit zand is voedzamer, het bevat nog vele voedzame verbindingen, die uit het loodzand uitgewassen zijn en het heeft tot gevolg een andere plantengroei. Allereerst zien we hier geen struikheide, maar een graskleed van *Nardus stricta*, het Borstelgras en andere grassen. De eerste heeft grote pollen van rolronde blaadjes, stijf en veerkrachtig en in Mei en Juni de eigenaardige bloei: een eenzijdige losse aar van aartjes, die mooi blauw-violet aangelopen zijn. Tot lang na de bloeitijd blijven de geelverdroogde stengels zitten en helpen ons in het herkennen der soort. Ook zien we er het Dwergviltkruid (*Filago minima*). Maar het is er zeer droog door de hoge ligging naast de holle weg; anders zouden er zeker nog vele andere zandplanten als Tijm, Havikskruid, Zandblauwtje en zo meer groeien. We komen nu weer voor een water, maar nu gegraven en met het uitgegraven zand tot twee zanddijkjes opgeworpen, omgeven: de Beetser-watering. Zo'n afwatering is vanzelfsprekend iets zeer onnatuurlijks in deze omgeving. Ze heeft de hei droog gemaakt en haar karakter geheel veranderd.

Nu is volgens de plantensociologie iedere heide in ons land feitelijk geen natuurlijke begroeiing. Wanneer de cultuurinvloeden (beweiding met schapen, afwatering, plaggenroof) verre gehouden worden, krijgt men langzamerhand berken- en eikenopslag, tenslotte overgaande in eikenbossen. Maar ondanks die menselijke invloed

Foto J. M. D.

Fig. 2. Alleen de tak van *Populus tremula*, die boven het water hangt, leeft nog. De berken links doen het beter.

Foto J. M. D.

Fig. 3. Gezicht op de kale vlakte van de drooggelopen veenplas.

vormig, heeft geen afwatering en is daardoor altijd vochtig. Hier vinden we dan ook nog volop de Veenbes (*Oxycoccus quadripetalus* Gilib.). De draadvormige stengels met de eironde spitse bladen kruipen over de Sphagnumbultjes en wedijveren met elkaar in groei. In Juni bloeien ze sierlijk en tonen de gehele winter hun wel 12 mm dikke bessen. *Andromeda polifolia* zetelt op de horstjes. Verder oostelijk wordt de grond iets hoger en hier vinden we berkenopslag, langzaam overgaande in een echt berkenbosje met enkele eiken vermengd. Duidelijk ziet men hier de geleidelijke overgang van vochtige heide in eiken-berkenwoud in de verschillende fasen naast elkaar liggen.

Maar aan de Westzijde bespeurt men geen Veenbes meer. Een enkel onooglijk Andromedaatje, dat niet meer bloeien wil en zeer spaarzaam nog eens een rondbladig Zonnedauwtje zijn er nog uit de vochtige periode over. Overigens is het nu een echte droge *Calluna*-heide geworden.

Op het dijkje vonden we de Noorse Ganzerik (*Potentilla norvegica*); onverklaarbaar, hoe die hier verzeild is. Een ratelpopulier heeft hier naast enkele berken postgevat, maar moest het tegen de hoge

is een heide dan toch iets, dat men niet rechtstreeks kan aanleggen en het podsoleringsproces iets, dat honderden, misschien enige duizenden jaren eist. Zo'n afwatering echter verandert in een tiental jaren de plantengroei grondig. Dat blijkt hier zeer duidelijk. Oostelijk van het dijkje ligt een klein stukje van een paar ha, dat aan de andere kant ingesloten is door de hoge es. Dit stukje is dus kom-

Foto J. M. D.

Fig. 4. *Empetrum*-duintje. Links stuifzand en stuifturf, rechts is de kruipende, blootgestoven stam nog even zichtbaar.

heitemperaturen opgeven. Alleen een forse zijtak, die boven het water hangt, heeft het kunnen redden, waarschijnlijk tengevolge van het mildere microklimaat boven het water (fig. 2). Langer dan veertig jaren ligt deze watering er al. In haar loop komt ze dwars door wat eens een grote heideplas was. Eén reusachtig stilstandscomplex is het geworden en zeer de moeite waard om eens nader te bezien

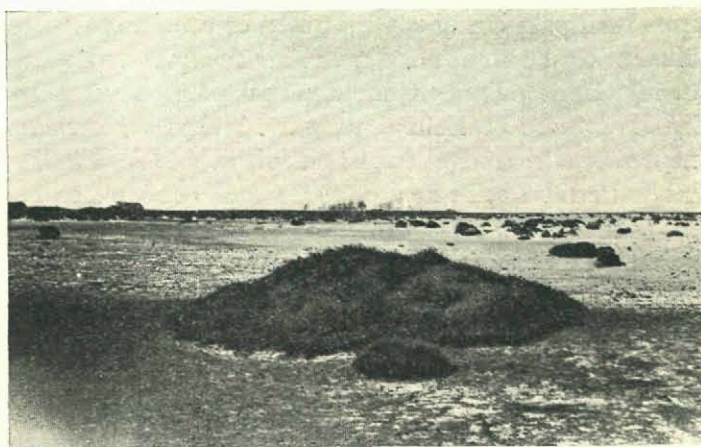

Foto J. M. D.

Fig. 5. Eindstadium van een *Empetrum*-duintje: *Empetrum*-eiland in de droge heideplas.

(fig. 3 tot 6). Alle vochtigheidminnende oeverplanten zijn verdwenen. Nergens meer een spoor van de Witte Snavelbies (*Rhynchospora alba*), die bij andere heiplassen altijd een 1—4 m brede zone vlak langs het water vormt. Aan de lichtgroene stengels merkt men 3 spierwitte kluwens van aartjes op. Steeds staat de plant in kleine groepjes bijeen. Op de hoge kanten, die tot 6 m boven het bodemniveau oplopen, vindt men niets dan een droge *Calluna*-formatie (fig. 3). De heideplas zelf is een bruine woestijn geworden, die zich nog honderden meters uitstrekt. Bij windrig weer waaien donkerbruine stofwolken tientallen meters omhoog en verdonkeren de lucht. Behalve stuifzand vindt men hier ook *stuifturf*, kantige stukjes van 0,1 tot 2 mm groot. In de winter is de bodem er op enkele plaatsen tijdelijk wel vochtig en dan ont-

Foto J. M. D.

Fig. 6. Verturfde wortel- en stengelmassa's.

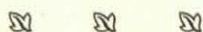
wikkelt zich daar een laag algen, die 's zomers opdroogt tot een taaie leerachtige lap van 0,5 cm dikte, welke zich plooit en rimpelt. Aan de N.O.-zijde vindt men kleine stuifduintjes, gemiddeld 35×60 cm en 25 cm hoog. De vochtige Z.W.-kant van ieder duintje is steil en begroeid met *dopheide*; de N.O.-kant is vlak hellend, 2 à 3 × zo lang en van boven blinkend wit. Dat laagje is

maar een paar cm dik. Strijkt men er even met de hand door, dan blijken ze van binnen te bestaan uit een donker mengsel van zand en stuifturf in gelijke verdeling. In de duintjes vindt men vaak poppen van uiltjes. Ook verder naar het midden liggen grotere en kleinere duintjes. Hun wordingsgeschiedenis kan men nog goed nagaan aan sommige struikheideplantjes. Die zijn in het Z.-W. ontkiemd, waar nu de wortels nog in de grond steken en hebben zich in een paar jaar tijds een 20 cm N.O. moeten verplaatsen. Ook de stammetjes zijn blootgestoven en hun kruintje vormt nu de begroeide Z.W.-zijde van een miniatuurduintje van 18×7 cm. Precies zo van vorm zijn de grotere duintjes (fig. 4). Evenwel wijzigt zich nu de begroeiing. Wanneer het duintje een 80 cm overschrijdt, vinden we het begroeid met *Kraaiheide* (*Empetrum nigrum*). Ook hier ziet men de blootgewaaide stam in het Z.W., maar aan de N.O.-zijde stuifzand. Deze kraaiheide-eilandjes vergroten zich nu en krijgen op het laatst een diameter van 4—6 m. De takken vlijen zich spiraalvormig naar de heersende winden (fig. 5). Naast deze koepelvormige Kraaiheide-eilanden, nieuwvormingen dus, treft men er eilanden van verschillende grootte aan met steile afgebrokkelde wanden, grotendeels gevormd uit turf en begroeid met struikheide. Dit zijn misschien nog voormalige eilanden uit de heideplas. De kudde schapen dwaalt ook vaak door de droge heideplas. Op weke plaatsen zien we de talrijke sporen. Sommige struikheide-kopjes eten ze regelmatig kaal; de weer opgroeiende struikheide wordt eigenaardig kroes als een negerpruik. Op de steile eilandjes kunnen ze niet best komen. Die begroeien dan ook welig en lijken in de volle zomer door hun rijke kleurschakering op natuurlijke rotstuintjes. Langs de vroegere oever steken verturfde stengelvoeten en wortelstokken omhoog, misschien van vroegere lisdodden-, riet- of grote zeggenbegroeiing. De zand- en veendeeltjes er om heen zijn weggewaaid, maar op de harde stobben hebben de elementen vooreerst nog geen vat (fig. 6).

Behalve door enkele kleine duintjes, die zich tot Kraaiheide-eilanden ontwikkelen kunnen, heeft de natuur na deze abrupte ingrijping in een verlandingsproces nog geen vorderingen weer kunnen maken. Niettemin is dit eenzame, verlatene en van vroegere tijden getuigende gebied van een grote bekoring voor ons.

Oude-Pekela.

J. MART. DUIVEN.

IN DE GROTTEN VAN DE HELDERSCHE ZEEDIJK.

De gehele „littorale zône”, de zône tussen de hoog en de laagwaterlijn van de zeedijk, bestaat uit grote granietblokken welke hier en daar miniatuur-grotten vormen.

Veelal ligt het onderin zo'n grot bezaaid met brokken bazalt en bakstenen, welke voor opvulling zijn tussengestort.

Zo'n grot kan, naar gelang op welke hoogte het zich van de hoog- of laagwaterlijn bevindt, een getypeerde fauna en flora herbergen.